

פילנתרופיה ושיח ההמשכיות היהודית

הדס בנימיני

ספרה החדש של לילה קורן ויון ברמן מציג סיפור אמביוולנטי על התפתחות מוסדותיה הפילנתרופיים של הקהילה היהודית לאחר השואה ותחת הניאו-ליברליזם האמריקני, ומתאר כיצד מוסדות אלו עוצבו בהשפעת השיח על משבר ההמשכיות היהודית

פברואר 2022

אחד מפרקי הסדרה **ברוד סיטי**, ששודרה בערוץ קומדי סנטרל בשנת 2016, יוצאות הגיבורות אבי ואילנה לטיול ממומן בישראל בתוכנית שנקראת Birthmarc. בטיסה לישראל הן מוצאות עצמן מוקפות בכל הארכיטיפים הצפויים בסביבתן החברתית: סטודנטים יהודים לאומנים וחרמנים מקולגיים יוקרתיים, כולם בחולצות טי לבנות שעליהן מגן דוד וכולם מוכנים להתחתן לאלתר, עוד במטוס. הסאטירה על פרויקט תגלית (Birthright Israel), האמיתי עד מאוד, לועגת להתנשאות המעמדית של יהודי ארצות הברית, לנטייתם הנטליסטית ולתרבות הכלכלית המקדמת אנדוגמיה - נישואי יהודים ליהודים בלבד. צעיר יהודי בשם מארק רץ לקדמת המטוס ומספר לחבריו, "אני גיי וגאה בזה - מזל טוב! - אבל אני מחפש בחורה יהודית טובה להתחתן איתה... כי רק ככה אקבל גישה לקרן הנאמנות שלי". המדריך שלהם במסע, ג'ארד, החובש כיפה סרוגה כחולה-לבנה, מארגן את סידורי הישיבה במטוס לפי "פוטנציאל השידוך" של המשתתפים. בסופו של דבר הוא מתוודה בפני אילנה ומסביר מדוע חשוב לו כל כך לחבר בין הצעירים: הוא מקבל עמלה על כל שידוך שעולה יפה במהלך המסע, ועמלה כפולה אם יוכיח שהחיבור נעשה עוד לפני הנחיתה.

הצופים צוחקים משום שהפרק מציג באופן מוגזם את הקשר המוכר שבין יוזמות חינוכיות ליהודים, נישואים וילודה של יהודים, וריכוז של עושר. אולם בעולם שמחוץ לסדרה, הקלישאות הידועות הללו מוצגות לעיתים תכופות כנושאים רגישים בקהילה היהודית. הידועה מכולן היא הבהלה המוסרית שמביעים מנהיגים ופרשנים יהודים בהקשר של נישואים בין-דתיים, שאותו הם מגדירים תכופות כ"משבר ההמשכיות היהודית". כמו הבהלה של לבנים משיעור הפשיעה בערים, התנגדותם של נוצרים

לזכויות להט"בים או הטענה השמרנית כי קצבאות ילדים מעודדות אימהות יחידניות, גם משבר ההמשכיות היהודית צף על פני השטח בשנות השישים על רקע חרדה כלכלית גוברת ודאגות דומות לגבי שקיעת המשפחה הגרעינית. החופש המיני, המוסריות המתרופפת, שיעורי הילודה הנמוכים, השימוש באמצעי מניעה, ומעל לכול הנישואים המעורבים - כל אלה עוררו את חששם של מנהיגי קהילה יהודים מפני התפוררות העם היהודי.

מנהיגי הקהילה היהודית בארצות הברית תמיד חששו, כמובן, מנישואים מעורבים. אבל כדברי ההיסטוריונית לילה קורן ווין ברמן, ההתנגדות לנישואים מעורבים הפכה ל"אובססיה קהילתית" אחרי מלחמת העולם השנייה. ומתוך הלהט העצום הזה פותחו שיטות שנועדו להבטיח שקופת הקהילה תמיד תהיה מלאה ותוכל לספק את צורכי המאבק בנישואים מעורבים.

מה שמכונה משבר ההמשכיות היהודית הגיע לממדי אסון בשנות התשעים, כאשר מחקרים במימון פילנתרופי גילו ש-52 אחוזים מיהודי ארצות הברית נישאו לבני ולבנות זוג לא יהודים. ב-1999, בתגובה לתחושת המשבר הזאת, חיברו המנהיגים היהודים את הציונות לאנדוגמיה היהודית באמצעות פרויקט תגלית. עם השקתו מומן הפרויקט בסכום של 210 מיליון דולר, שגויס מפדרציות יהודיות בארצות הברית, מממשלת ישראל, ממנהל קרנות הגידור מייקל סטיינהרדט ומאיל ההון צ'רלס ברונפמן. מאז שנת 2005 השתמש קמפיין גיוס הכספים של תגלית בנתונים שאסף המכון למחקר חברתי באוניברסיטת ברנדייס במימונו של סטיינהרדט. הנתונים הראו שמשתתפי תגלית נישאו מחוץ לקהילה לעיתים נדירות יותר משאר הציבור היהודי בארצות הברית.

פרויקט תגלית הוא ללא ספק תופעה רבת משמעות בעולם היהודי. מאז הקמתו מימן מסעות עבור מעל 700 אלף יהודים, והכנסותיו עמדו על סך של 121 מיליון דולר בשנת 2018 ו-99 מיליון דולר בשנת 2019. טווח ההשפעה הזה הושג רק בזכות הכלכלה הפוליטית האמריקנית, המאפשרת ליוזמות פילנתרופיות לצבור הון בלא הגבלת זמן, בסיוען של סובסידיות אדירות מצד הממשל האמריקני, כביכול בשם האינטרס הציבורי. המוצר שפרויקט תגלית מוכר - "המשכיות יהודית" - מעודד את ההסדר הכלכלי הזה. בידיהם של מלכ"רים המנהלים מיליארדי דולרים, ה"המשכיות היהודית" מקדמת סדר פוליטי שבמסגרתו לא הממשל כי אם משפחות גרעיניות, הון ומוסדות קהילה בשליטה פרטית הם שמספקים רשת ביטחון חברתית.

ברמן, העומדת בראש הקתדרה להיסטוריה יהודית-אמריקנית ע"ש מארי פרידמן באוניברסיטת טמפל, סוקרת בספרה החדש והמעמיק *The American Jewish Philanthropic Complex: The History of a Multibillion-Dollar Institution* יותר מ-150 שנות פילנתרופיה יהודית בארצות הברית, וכן את המדיניות הממשלתית ואת הפרקטיקות הפיננסיות שעיצבו אותה. ספרה הוא הסקירה ההיסטורית המקיפה הראשונה שנכתבת בנושא. אבל הסיפור שברמן מציגה אינו סיפור של נדיבות, סולידריות והתעלות; זהו סיפור אמביוולנטי על התפתחות מוסדותיה של קהילה דתית-אתנית תחת המשטר הניאו-ליברלי בארצות הברית.

ברמן מסבירה ש"הקומפלקס הפילנתרופי היהודי-אמריקני" נולד מן החיבור בין מדיניות מממשל אוהדת שוק, צמיחת המגזר הפיננסי, ואמונתם של מנהיגים יהודים בכך שביטחונה והמשכיותה של הקהילה היהודית מותנים בצבירת הון מתמדת של הארגונים הפילנתרופיים. יחסיה המורכבים של הפילנתרופיה היהודית-אמריקנית עם הקפיטליזם האמריקני הותירו חותם על הערכים המניעים את המוסדות היהודיים.

בעשורים הראשונים של המאה העשרים החלו מנהיגי קהילה יהודים, בהדרגה ובהיסוס, לאפשר לארגונים שאותם הובילו לצבור הון. כמו פרוגרסיבים רבים באותה תקופה, ראשי פדרציות יהודיות מקומיות - מוסדות תרבות וארגוני רווחה שלא היה להם קשר לבתי כנסת - סברו שמתפקידם לסייע לצרכים החומריים המידיים של נזקקי הקהילה, אבל בניגוד ל"ברונים השודדים" וקרנותיהם הם לא רצו לצבור כסף בקרנות לצמיחות. למעשה, תקנוני הפדרציות מנעו צבירה כזאת: הם הגבילו את כמות הכסף שניתן להותיר בקרנות ודרשו שכל סכום שגויס ייתרם במהלך השנה, לפי מודל של חלוקה מיידית.

אבל בראשית שנות העשרים שינתה הפדרציה היהודית בניו יורק את התקנון. התקנון החדש התיר לה לקבל עיזבון התחלתי בסך חצי מיליון דולר (סכום שווה ערך לכ-7.5 מיליון דולר של ימינו) מן הבנקאי יעקב שיף, ואחר כך חצי מיליון דולר נוספים בניירות ערך שתרים חתנו, הבנקאי פליקס ורבורג. שתי התרומות הגדולות הללו, שהתקבלו בזו אחר זו, דחפו את הפדרציות לרופף את ההוראות המתייחסות לניהול הקרנות ולנרמל את צבירתם של נכסים על ידי מלכ"רים.

כעבור מאה שנה הפכה הנדבנות היהודית, כמו כל נדבנות, לעסק גדול. מרבית התרומות יושבות בקרנות וצוברות ערך; תרומות של מיליונים אינן מעוררות עוד ויכוחים לוהטים בחדרי ישיבות של פדרציות יהודיות ואינן מביאות לשינוי תקנונים. בשנים 2000-2015 הוחזקו בסך הכול 46.3 מיליארד דולר בידי 1,235 מלכ"רים יהודיים ובהם פדרציות, בתי ספר יהודיים, שדולות שונות וארגוני רווחה חברתיים. הנתונים אינם כוללים בתי כנסת ומוסדות דת, והאומדן ככל הנראה חסר משום שהחישוב כולל רק תרומות בנות חצי מיליון דולר ויותר. העיתונאי ג'וש נתן-קזיס מכנה את ריכוז העושר הזה "מנגנון קהילתי יהודי פטור ממס, בהיקף של חברת פורצין 500"^[1]. 46.3 המיליארדים שמנהלים הארגונים הפילנתרופיים היהודיים הם סכום גדול מזה שמחזיקה הקרן העומדת של אוניברסיטת הרווארד (40 מיליארד דולר), אבל קטן במקצת משוויו הנקי הנוכחי של המיליארדר מייקל בלומברג (54.9 מיליארד דולר).

מה אפשר את ריכוז ההון האדיר הזה? מדוע עברו ארגונים יהודיים רבים כל כך מתעדוף של חלוקה מיידית למודל של צמיחה פיננסית בלתי פוסקת? ברמן מסבירה שצבירת העושר הקהילתי שיקפה, בין השאר, את השינוי בפרופיל הכלכלי של יהודי ארצות הברית, וגם את המדיניות החברתית החדשה של הממשל האמריקני. בראשית המאה העשרים ביקשו ארגונים יהודיים רבים לענות על צרכיהם הבריאותיים והכלכליים של המהגרים היהודים, ששיעורם הגיע לעשרה אחוזים כמעט מתוך שלושים מיליון המהגרים שנכנסו לארצות הברית בשנים 1880-1920. המלכ"רים היהודיים הללו - בתי יתומים ובתי חולים, אגודות הלוואה בלי ריבית, מוסדות חינוך ומרכזי קהילה - סיפקו סעד למהגרים יהודים

שזה עתה הגיעו, עירוניים בני מעמד הפועלים. כאשר תוכניות ממשלתיות סיפקו עזרה בתעסוקה, ערביות לקבלת הלוואות, מלגות להשכלה וביטוח לאומי, גדלו הכנסותיהם והונם של יהודי ארצות הברית הודות לרפורמות החברתיות והכלכליות שעברו בימי הניו דיל בשנות השלושים ובימי "החברה הגדולה" בשנות השישים. המדיניות החברתית של הממשל האמריקני באמצע המאה העשרים צמצמה אפוא את הלחץ שהופעל על הארגונים היהודיים לספק את השירותים הללו בעצמם.

גם הכלכלה המעורבת של שותפויות פרטיות-ציבוריות שינתה את סדר העדיפויות הנדבני. כך למשל, קודם להקמתם של ביטוחי הבריאות מדיקר ומדיקייד בשנת 1965, הנתח הגדול ביותר מהונון של פדרציות יועד לבתי חולים ולשירותי בריאות. אבל בשלהי שנות השישים, כאשר נסקה ההוצאה הממשלתית על שירותים חברתיים, עלה גם שיעור המימון הציבורי של הארגונים היהודיים. הפדרציה היהודית של ניו יורק, שבשנות החמישים והשישים עמדה על סף משבר פיננסי, שרדה בזכות הסתמכותה על מימון ממשלתי. וכשתוכניות בריאות וסעד כוסו בחלקן על ידי המדינה, יכלו הארגונים היהודיים להסיט את מוקד פעילותם: במקום להתמקד בשירותי בריאות ודיוור הם פנו לתחומי התרבות והחינוך. בשנות החמישים הפנתה הפדרציה של ניו יורק שלושים אחוזים מהוצאותיה לתחומי הבריאות והרווחה; בשנת 1971 הצטמצם הנתח הזה לחמישה אחוזים בלבד.

לא זו בלבד שארגוני הנדבנות היהודיים הגדילו את השקעותיהם בתוכניות תרבות וחינוך בעשורים שאחרי מלחמת העולם השנייה, הם גם החלו להשתמש במכשירים פיננסיים חדשים. אחרי המלחמה קיבלו הפדרציות היהודיות תרומות גדולות יותר במזומן, בנדל"ן ובאגרות חוב והחזיקו אותן בקרנות עומדות, כלומר בהשקעות שייצרו רווחי ריבית ושמרו על סכומי התרומה המקורית - הקרן - בשלמותם. השינוי הכמעט גורף הזה בגישתן של הפדרציות - המעבר לניהול קרנות עומדות ולהעדפה של מימון תוכניות תרבות - הוא אחת התובנות ההיסטוריות העיקריות שברמן מנסחת בספרה על הקומפלקס הפילנתרופי של יהודי ארצות הברית.

בשנות הארבעים, כאשר יהודי ארצות הברית החלו לעבד את משמעויותיה של שואת יהודי אירופה, צבירת הכספים בקרנות הבטיחה להם קיימות פיננסית קהילתית לטווח הארוך. ב-1943, בשיא הרצח ההמוני השיטתי שביצעו הנאצים ביהודים, הקימה הפדרציה בניו יורק לראשונה עתודה מיוחדת, קרן לעיתות מצוקה, שתאפשר להתמודד עם מצבי חירום. יושב הראש של הפדרציה, נורמן גץ, ראה בעתודות הללו "קודש". מנהל פדרציה אחרת בבוסטון סבר שהכסף שגייסו יהודי ארצות הברית היה נשק ב"מאבק ההישרדות" שלהם.

על פי ברמן, החורבן האלים של מרכז החיים היהודיים הדומיננטי מבחינה דמוגרפית הבהיר למנהיגי הקהילה בארצות הברית "עד כמה העתיד היהודי תלוי בהם כעת". היהודים בארצות הברית, שהייתה שרויה בתקופה של שגשוג ושפע, חשו שמוטלת עליהם אחריות כבדה - להתכונן לאפשרות של מחסור ושל הרס הקהילה. בעקבות הרצח השיטתי של קרובי משפחה, חברים, שכנים וכלל בני עמם, להישרדותם ולהמשכותם של היהודים נודעה כעת משמעות מילולית לגמרי מבחינת יהדות ארצות הברית. בעקבות השואה החלו ארגוני הפילנתרופיה היהודיים להשתמש בקרנות עומדות מתוך תפיסה שרק צמיחת הון מתמדת שלהן תוכל להבטיח המשכיות יהודית.

מתוך כך שהקדימו לאמץ את רעיון הקרן העומדת, אימצו מוסדות הפילנתרופיה היהודיים באופן פעיל את התפתחות המגזר הפיננסי. בעשותם זאת הם קשרו את גורלותיהם של מוסדות הקהילה בהשקעות שלהם, בשוק המניות ובמומחיות אנשי המקצועות הפיננסיים. מובן שמנהיגים יהודים לא היו יוצאי דופן באימוץ הפיננסיאליזציה; הם שיתפו פעולה עם רשת המלכ"רים United Way, עם אוניברסיטאות ועם הארגון הקתולי Catholic Charities כדי להגן על האינטרסים הפיננסיים שלהם ועל הסובסידיות הממשלתיות שקיבלו. הקרן האוונגליסטית National Christian Foundation בחרה בנתיב דומה. עשרות שנים לפני ש"אבירי" השוק החופשי נכנסו לבית הלבן עם נשיאותו של רונלד רייגן, קרנות פילנתרופיות כבר קידמו את תלותן שלהן בשוק.

אבל מנהיגים יהודים השתמשו בנרטיבים ייחודיים להצדקת המעבר ממדיניות של חלוקה מיידית למדיניות של צמיחת ההון הפילנתרופי, ואת הנרטיבים האלה ברמן מתארת בכישרון. כאשר מנהיגי קהילה הדגישו את חשיבותן של המשכיות ושל זהות יהודית חזקה כדי להצדיק קרנות עומדות, הענקת פטור ממס לארגוני צדקה והעסקה של יועצים פיננסיים, הם יצרו זיקה בין פוליטיקת הזהויות ובין תהליך הפיננסיאליזציה. בשלהי שנות השישים, לכל המאוחר, פעילים חברתיים יהודים צעירים ומנהיגי קהילה יהודים אימצו גם הם את האתוס שלפיו צבירת ההון של הארגונים הפילנתרופיים משרתת את ההמשכיות היהודית.

בשנות השישים, מנהיגי ארגונים יהודיים פעלו לקידום מדיניות ממשלתית שתגדיל את רווחי השקעותיהם ותמקסם את שליטת התורמים בתרומותיהם. הפדרציות הפעילו בקונגרס שתדלנות לפני חקיקתן של רפורמות מיסוי, בעקבות הדוגמה שהציב נורמן שוגרמן - עורך דין לענייני מיסוי מקליבלנד ומן הדמויות הבולטות בספרה של ברמן. מטרתם הייתה לשנות את המיסוי של תרומות נכסים שערכם השביח, קרנות פרטיות וקרנות קהילתיות (שמאוחר יותר כונו קרנות שיתוף תורמים, או DAF) ולאפשר לסווג את אלה לצורכי מס כ"קרנות צדקה ציבוריות", כל עוד נוהלו בפועל בידי קרנות צדקה ציבוריות ממש. סיווג שכזה היה צפוי לספק לתורמים פוטנציאליים תמריצים פיננסיים להקים קרנות במסגרת הפדרציות היהודיות, וכך לאפשר לפדרציות להתחרות בקרנות הצדקה הפרטיות שהלכו והתרבו ופעלו מחוץ לשליטתן.

סוגיית סיווגם של הארגונים לצורכי מיסוי עמדה בעדיפות גבוהה כל כך מבחינת הפדרציות, עד שבישיבה שכונסה לפני העברתו של חוק הרפורמה במס משנת 1969 הוחלט להכפיל את מאמצי השתדלנות של הפדרציות בתחום המס. בתוך כך, הפדרציות יישרו קו עם התומכים בקיצוץ תקציבי הרווחה ובדה-רגולציה. במיוחד היטיבו לייצג את רוח ההפרטה קרנות שיתוף התורמים. שוגרמן טען כי "יש לעודד [את הקרנות הללו] לשמש מודל למעורבות המגזר הפרטי בקהילה כחלופה וכתוספת לתוכניות ממשל". מאמצי הפדרציות עלו יפה: חוק הרפורמה במס משנת 1969, והוראות מאוחרות יותר של הקונגרס ומשרד האוצר, אכן אפשרו לסווג את קרנות שיתוף התורמים כארגוני פילנתרופיה ציבוריים, כמו בחזונו של שוגרמן.

החוק מ-1969 אמנם הגביל והסדיר את פעילותן של הקרנות הפרטיות, אך סיווגן החדש סלל את הדרך להתפתחות המבנה האוליגרכי של הארגונים הפילנתרופיים הציבוריים. באמצעות שתדלנות פוליטית כזאת, מנהיגים של ארגונים יהודיים קידמו הפרטה ודה-רגולציה בלי שום קשר לדעותיהם הפוליטיות הפרטיות. הקומפלקס הפילנתרופי היהודי-אמריקני, כותבת ברמן, "אישר וגילם את מבנה הכלכלה הפוליטית האמריקנית בשלהי המאה העשרים - את אי-השוויון שלה ואת העדפתן של צורות כוח פרטיות על פני טובת הכלל ותהליכים ציבוריים".

ארגונים פילנתרופיים לא-פוליטיים-לכאורה ממחישים כיצד פתרונות מבוססי שוק מאומצים כדי לספק מענה לסוגיות חברתיות. הספר אמנם שופך אור חדש על הקואליציה היהודית-רפובליקנית ועל אישים יהודים מסוימים חברי המפלגה הרפובליקנית, אבל את השחקנים שברמן מדברת עליהם קשה לסווג לפי חלוקה מפלגתית ברורה. ספרה מגולל את סיפורם של הממשל האמריקני ושל מוסדות הקהילה היהודית מחוץ למסגרת הרגילה של פוליטיקה מפלגתית וקיטוב פוליטי, ובכך הוא מרים תרומה יקרת ערך לפולמוס שהתעורר לאחרונה אצל היסטוריונים לגבי אותם קווי מדיניות וסדרי יום שמאז שנות השישים חיברו בין דמוקרטים ורפובליקנים, ליברלים ושמרנים.

בעקבות רפורמת המס של 1969, פדרציות יהודיות, קרנות שיתוף תורמים וקרנות עומדות צמחו כולן במהירות גדולה במיוחד. אחזקותיהן של הפדרציות בקרנות העומדות כמעט הוכפלו בשנים 1975-1977 לבדן, והגיעו לסך 276 מיליון דולר. הפדרציות הקימו תשתיות תמיכה לניהול ולהצמחת קרנות שיתוף התורמים ו"הקרנות התופחות" שבתוכן ישבו. הן פתחו קבוצות עבודה להשקעות, שכרו יועצים פיננסיים חיצוניים וניהלו סדנאות וסמינרים לתורמים פוטנציאליים בנוגע להטבות שיקבלו אם יעבירו את כספיהם לחסות הפדרציות. לדברי ברמן, בראשית שנות השמונים "הפדרציות שינו את עצמן בהדרגה והפכו לספקיות של שירותים פיננסיים להון פילנתרופי בשליטה פרטית".

למרות הירידה המתמדת בהיקף התרומות של יחידים מאז שנות השמונים, הערך הכספי של ההון הפילנתרופי היהודי בכללותו גדל בחדות. מרבית רווחי הפדרציות היהודיות נבעו מרווחים על נכסים שהוחזקו בקרנות עומדות, ולא מתרומות שהושגו במבצעי גיוס שנתיים. ערכו של ההון הפילנתרופי היהודי אמנם גדל גם בזכות ריבוי הקרנות הפרטיות, אשר קראו תיגר על מקומן של הפדרציות כמנהלות הבלתי מעוררות של החיים המוסדיים היהודיים - מאמצע שנות התשעים ועד לראשית המאה הנוכחית נסק מספר הקרנות המשפחתיות הפרטיות בקהילה היהודית וגדל משלושת אלפים לכעשרת אלפים; אך בעוד הפדרציות הוסיפו להתחרות בקרנות הפרטיות, לקרנות העומדות אכן נודעה ההשפעה הרצויה של הבטחת הקיימות הפיננסית של הקהילה היהודית. כיום, כל עוד המוסדות היהודיים אינם מוציאים את כספי הקרן, הם יכולים להתמודד עם כל משבר.

אבל הביטחון הפיננסי הזה עלה ביוקר. הקרנות העומדות קשרו את עצם חיותם של מוסדות הקהילה בגובה התשואה על ההשקעה, ואילו קרנות שיתוף תורמים העצימו את יכולתם של תורמים עשירים לשלוט בכספים שנועדו כביכול לטובת הכלל, בזמן שמקדמי הפילנתרופיה הפיננסית החדשה יישרו קו עם החזון הפוליטי הניאו-ליברלי. "הבטחת הפילנתרופיה", טוענת ברמן, "העניקה לגיטימציה לצמצום

אחריות המדינה לרווחת החברה. במבנה הפיננסי שלה, שזכה לגיבוי מטעם המדינה אבל היה חופשי לנוע בשוק ולצבור עוד ועוד הון, הפילנתרופיה [המחישה] את ההיגיון של מתן מענה למחסור ציבורי באמצעות התעשרות פרטית".

הקומפלקס הפילנתרופי מדגיש את הפרקטיקות הפיננסיות המלוות את שיח ההמשכיות. ברמן כתבה רבות, הן בעבודתה האקדמית הן בזו הציבורית, על התפיסה הרווחת בקרב מנהיגים ואנשי אקדמיה יהודים לגבי משבר ההמשכיות, לרבות בהלת הנישואים המעורבים.^[2] אבל כפי שהיא כותבת בהקדמה, בספר הנוכחי היא מקדישה תשומת לב פחותה למשמעויות המגדריות של "המשכיות יהודית".

אלא שההשלכות של תפיסת ההמשכיות היהודית מן הצד הפיננסי ומצד הילודה אינן מנותקות זו מזו; לעיתים נדירות בלבד סוגיות חברתיות, כלכליות ופוליטיות נפרדות זו מזו לגמרי. סוגיית ההמשכיות היא עיקרון שנועד להבנות גם את הילודה היהודית (אנדוגמיה) וגם את הפעילות הפיננסית (בנייה של קרנות, פטורים ממס, דה-רגולציה). על פי ההיגיון של הקומפלקס הפילנתרופי, ההמשכיות תלויה גם במשאבי הון בני קיימא וגם בילודה יהודית מתמשכת והטרנסקסואלית. מה שנתפס כמשבר ההמשכיות של העם היהודי - ומצביע כביכול על כשל בצמיחה הפיננסית האקספוננציאלית או בשעתוק החברתי - אינו אלא שם נוסף ל"משבר הטיפול", משבר אנדמי לקפיטליזם הפיננסי בכלל.

בזמן שנוצרים רבים בארצות הברית פנו אל ערכי המשפחה כדי להקל את חרדותיהם הכלכליות בשנות השישים, ארגונים יהודיים הציעו את רעיון ההמשכיות כפתרון משלהם לשקיעתה לכאורה של המשפחה האמריקנית. הארגונים התיימרו להבטיח את הישרדות הקהילה היהודית באמצעות העברה של "ערכים יהודיים" - במסעות לישראל, בבתי ספר יהודיים, במחנות קיץ או בתוכניות העשרה אחרי שעות הלימודים. כל שנדרש להצלחת המודל הזה היה בית יהודי יציב ובו שני הורים יהודים צעירים, פוריים והטרנסקסואלים, וכן הכנסה פנויה מספקת לחינוך יהודי.

מרבית הקבוצות הדתיות מטיפות, לפחות במידה מסוימת, לנישואין בתוך הקהילה, אך בשנות השישים של המאה הקודמת יהודי ארצות הברית אימצו את האנדוגמיה כערך משפחה קהילתי דחוף וגורלי במיוחד. השליטה בילודה התאפשרה אז באמצעות מגוון אסטרטגיות חברתיות - מבחני אמצעים, למשל, או התנגדות לנישואים מעורבים, להומוסקסואליות, לשימוש באמצעי מניעה או להפלות - אבל המנהיגות היהודית דווקא תמכה באינטגרציה וקיבלה את רעיון השוויון המגדרי, את השימוש באמצעי מניעה ואת זכויות הקהילה הגאה, וכדי לתת מענה למשבר המשפחה של שנות השישים היא העדיפה את האנדוגמיה.

תרגום החזונות הללו של מבנה המשפחה היהודית דרש חזון שאפתני לא פחות עבור הכלכלה הפוליטית. מקדמי התפיסה של "ערכי המשפחה", רובם נוצרים, שרטטו את המשפחה הגרעינית ההטרנסקסואלית כמקור מרכזי של יציבות חברתית בין כוחות שוק הפכפכים. בחברה האידיאלית ששאפו אליה, המשפחה

הגרעינית היא שנועדה לספק רשת ביטחון, ולא מדינת הרווחה או שירותים ציבוריים איתנים. לצד ערכי המשפחה, שיח ההמשכיות היהודי הדגיש את תפקידם החשוב של מוסדות קהילה בשליטה פרטית - במקום זה של המשפחה הגרעינית - בפרישת רשת הביטחון הכלכלית.

כפי שברמן טענה במקום אחר, הציווי הקהילתי להוליד ילדים לא דחף את יהודי ארצות הברית בעשורים האחרונים של המאה העשרים לתמוך בהרחבה של מדינת הרווחה. במקום זאת, פרויקט ההמשכיות הגדיל את השקעת מוסדות הקהילה היהודית בתוכניות חברתיות בשליטה פרטית. "בשלהי המאה העשרים", כותבת ברמן, "הגיון הפילנתרופיה כבר סתר את זה של מדינת הרווחה, ויצר משחק סכום אפס".

מאז ראשית המאה העשרים, מתן צדקה ואגודות קהילתיות קידמו את ההשתתפות בחיים היהודיים בארצות הברית. לכאורה היה אפשר לצפות שבתי הכנסת ישמשו תשתית לחיי הקהילה היהודיים; אבל ההיסטוריונית חסיה דינר הסבירה שכבר בשנות העשרים של המאה התשע-עשרה, "יהודי ארצות הברית יכלו לחיות חיים יהודיים מלאים מבלי להשתייך לבית כנסת או אף לדרוך בו אי פעם". מלכ"רים תחזקו עולם אזרחי יהודי שלם ובו בתי ספר, ארגוני סיוע מקומיים למהגרים, קבוצות עזרה הדדית, ספקי בריאות ושירותי רווחה, איגודי עובדים, שדולות, עיתונות יהודית וחיי תרבות. הפילנתרופיה, ולא בתי הכנסת, היא שעמדה ביסוד החיים היהודיים המלאים הללו.

פרשנים רבים טוענים שמרכזיותה של הנדבנות בהיסטוריה היהודית האמריקנית משקפת את הערכים היהודיים הייחודיים והנושנים של צדקה ותיקון עולם. אבל ערכים דתיים אינם מסבירים את השינויים המשפטיים, הפוליטיים והפיננסיים המסוימים שהתחוללו בארגונים היהודיים. ברמן דוחה אפוא את ההסבר הזה, ועומדת על כך שאת הנדבנות יש להבין כביטוי למדינאות. היא טוענת שיצירת הקומפלקס הפילנתרופי לא הייתה בלתי נמנעת או טבעית, אלא נתלתה בנסיבות ההיסטוריות.

השינויים הדרמטיים שהתרחשו בהתנהלות הפיננסית של המוסדות היהודיים שיקפו את התפתחות הפוליטית של המדינה וגם השפיעו עליה. לפי הקומפלקס הפילנתרופי של ימינו, וכך גם לפי הממשל האמריקני, הגופים הפרטיים וצמיחת ההון הם הערובות הטובות ביותר לקידום טובת הציבור. תפיסה זו הושפעה משלל גורמים, ובהם שינויים ברגולציה הממשלתית על גופי צדקה באמצעות פטורים ממס, סובסידיות וסיווגים מתאימים, התקדמותם של יהודים-אמריקנים רבים במעלה הסולם החברתי לאורך המאה העשרים ותגובות הקהילה לשואת יהודי אירופה.

ברמן מראה כי הנדבנות היהודית-אמריקנית תמיד הייתה טבועה בכלכלה הפוליטית של ארצות הברית. ספרה מזמין מנהיגי ארגונים, רפורמטורים, פרשנים ופעילים לזנוח הסברים סנטימנטליים לנוף הפילנתרופי הנוכחי, המנתקים את הארגונים מהקשרים פוליטיים וכלכליים, ותחת זאת קורא להם להתמודד בפתיחות ובהגינות עם תפקידה של המדינה ועם תפקיד ההון הפרטי בעיצובם של מוסדות קהילה אתנו-דתיים.

[1][†] הדילמה הקשורה בהחזקת סכומים גדולים מאוד בידיים פרטיות של מוסדות דת אינה ייחודית ליהודי אמריקה. ענייניה הפיננסיים של הכנסייה המורמונית עוררו דיונים דומים בשנת 2019, כאשר הודלף כי הקהילה מחזיקה בחשאי קרן השקעות בסך מאה מיליארד דולר.

[2][†] שאלות על "המשכיות יהודית" ועל נישואים מעורבים עדיין מעוררות דיונים אקדמיים סוערים, כפי שאפשר לראות למשל בשני גיליונות של כתבי העת *Contemporary Jewry* ו-*American Jewish History* בתקופה האחרונה.

הדס בנימיני היא דוקטורנטית במחלקות להיסטוריה ולעברית ומדעי היהדות באוניברסיטת ניו יורק. מאמר זה פורסם לראשונה במגזין *Public Books*.
תרגום: יניב פרקש
